

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Так, при здійсненні проекту стало ясно, що для розуміння явища поверхневого натягу треба знати фізичний зміст енергії, роботи, коефіцієнта жорсткості, закону збереження енергії, навіть пригадати закони кінематики про залежність прискорення вільного падіння, електромагнетизм.

Були використані міжпредметні зв'язки з математикою, хімією, біологією; практичні та експериментальні методи навчання, які додали учням впевненості в їхніх знаннях, що сприяло розвитку їхньої творчої діяльності.

Ми розглянули підсумковий урок в 10 класі одинадцятирічної школи по темі "Поверхневий натяг", виконаний шляхом захисту проектів. Виконаний проект показав, що учні самостійно знаходили потрібну інформацію. У ході роботи над проектом у учнів розвивались пізнавальні та творчі навички, активізувалась дослідницька діяльність, розширювалося коло інтересів і форм пізнання.

Викладений на сторінках цієї статті матеріал передбачає подальше дослідження проектної діяльності учнів на уроках фізики.

Список використаних джерел

1. Половина Г.П. Використання методу навчальних проектів при вивченні курсу фізики / Г.П.Половина, О.М.Голоденко // Наукові записки. – Вип. 82. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка. – 2009. – Частина 2. – С. 228-233.
2. Седенко А.С. Метод проектов, история и практика применения / А.С.Седенко. – Москва. – № 3. – 2003.
3. Програми для середніх загальноосвітніх шкіл. Фізика. Астрономія. 7-11 класи. – Київ, «Перун», 2004. – 144 с.
4. Уокер Дж. Физический фейерверк / Дж.Уокер. – М.: Мир, 1979. – 287 с.
5. Воробьев И.И. Задачник по физике / И.И.Воробьев, П.Н.Зубков // Под ред. О.Я.Савченко. – М.: Наука. 1988. – 416 с.

О.В. Арапов

*викладач кафедри фізичного виховання
і оздоровчої фізичної культури,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені В.Винниченка*

ВИКОРИСТАННЯ СИЛ ПРИРОДИ ЯК ЕЛЕМЕНТА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ДИТИНИ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я В ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ (X – XIII СТ.)

В статті автор аналізує шляхи використання людиною оздоровчих сил природи в період Київської Русі. Це є засобом формування загальних уявлень дитини про збереження та зміцнення здоров'я за допомогою загартування.

Ключові слова: фізичний розвиток дитини, оздоровчі сили природи, загартування водою, сонячним промінням, обливання водою, купання.

В статті автор аналізує пути використання людиною оздоровительних сил природи в період Київської Русі. Це являється средством формування общих представлений ребенка о сохранении и укреплении здоровья с помощью закаливания.

Ключевые слова: физическое развитие ребенка, оздоровительные силы природы, закаливание водой, солнечными лучами, обливание водой, купание.

In the article the author analyses the ways of human's using the recreative natural forces in Kyivan Rus'. It serves as the means of shaping children's general concept of health care and enhancement with the help of body tempering.

Key words: children's physical development, recreative natural forces, water and sun tempering, swilling, bathing.

Актуальність проблеми дослідження визначається значним практичним потенціалом багатовікового народного педагогічного досвіду у формуванні основ зміцнення та збереження здоров'я.

Тисячолітній досвід дав можливість народній системі виховання відібрати найкращі засоби впливу на дитину. Народньо-педагогічні уявлення періоду Київської Русі, їх надбання у формуванні основ збереження та зміцнення здоров'я в наш час є актуальними і ефективними, тому, що вони показують одну з провідних ідей – дбайливе ставлення до свого здоров'я, розвиток тілесних та духовних сил, відчуття позитивного впливу природи на людський організм. Адже протягом всієї історії людства фізична культура посідала провідне місце у його побуті, була органічною частиною національної культури. Як підкреслював відомий вчений В.Елашвілі, "...немає в світі народу, в якого б не було своїх видів фізичних вправ і рухливих ігор, що складають один із елементів культури побуту..." [4, 67].

Зазначимо, що система народних знань про формування основ збереження та зміцнення здоров'я людини складається із раціональних відомостей, набутих протягом віків, і містить у собі сукупність закономірностей, принципів, які відображають як сам процес тілесного, духовного, морального виховання людини, так і його організаційні та методичні особливості. На різних історичних етапах традиційні знання різною мірою поєднували раціональні елементи віковичного народного досвіду із ірраціональними нашаруваннями попередніх епох.

Вивчення народно-педагогічних уявлень періоду Київської Русі про формування основ збереження та зміцнення здоров'я та вміле використання у сучасному фізичному вихованні народних педагогічних засобів є актуальною, теоретичною та практичною проблемою.

Значну цінність для вивчення педагогічної спадщини українського народу, починаючи з самих її витоків, мають праці видатних істориків та діячів культури М. Грушевського, М. Костомарова, О. Потебні, які значно розширили наукові межі висвітлення стародавньої української народної культури, глибоко розкрили її філософські основи, утвердили за фольклором значення цінного джерела для вивчення народних морально-етичних поглядів.

Грунтовні історико-педагогічні дослідження різних аспектів педагогічних поглядів українського народу здійснили С.Д.Бабишин, Т.І.Моцейків, М.Г.Стельмахович, Є.І.Сявакко. В їх дослідженнях проаналізовано і узагальнено історичний досвід українського народу у вихованні дітей та молоді окремих історичних періодів, виявлено головні ідеї, основні принципи, засоби української народної педагогіки, особливості їх прояву в сучасних умовах.

Особливе науково-практичне значення для основних шляхів і форм творчого застосування історичного досвіду народної педагогіки в сучасному фізичному вихованні школярів мають розробки Є.Пристаїни, В.Пилата, А.Цьось, ними активно провадяться дослідження давніх національних засобів фізичного виховання. Серед українських вчених спробу класифікації та систематизації засобів народної фізичної культури зробили А.Гаєєв, С. Килимник, Б.Мотукеєв.

На необхідність вивчення і творчого застосування народно-педагогічних поглядів в формуванні основ збереження та зміцнення здоров'я вказується у публікаціях Н.В.Вадзюк, А.С.Коваль, О.О.Любара, Ю.Д.Руденка.

Період з X по XIII ст. обраний нами тому, що нас цікавили народно-педагогічні уявлення про формування основ збереження та зміцнення здоров'я, які охоплюються періодом "двовір'я", тобто компромісна рівновага язичницьких та християнських елементів. Київська Русь створювалась як язичницька держава, в якій релігія прадідів досягла свого апогею. З прийняттям християнства створюється своєрідна амальгама старих і нових форм. В Київській Русі X ст. склався стан жреців-волхвів, які керували обрядами, що зберегли свою давню міфологію.

Теоретичні та методичні знання й уявлення про використання сил природи у процесі формування загальних уявлень дитини про збереження та зміцнення здоров'я в період Київської Русі, знаходили різні способи та форми своєї реалізації як у повсякденному житті наших пращурів, так і в системі релігійних та побутових свят.

Надання величезного значення фізичному розвитку дитини зумовлювалось потребами важкої землеробської праці. Щоб забезпечити сім'ю, потрібно було тяжко і багато працювати, а це потребувало міцного фізичного здоров'я, сили, витривалості, працездатності.

Найпоширенішим і найдієвішим, загальнодоступним засобом фізичного виховання у наших пращурів, що захищали й зміцнювали здоров'я дітей, вважались оздоровчі сили природи, – сонячні промені, свіже повітря й вода. Повір'я стверджують їхню цілющу силу. Велика користь сонячного проміння помічена дуже давно, цілющі властивості його широко використовували ще давні слов'яни, де побутував звичай винесення хворих з хати під прямі або розсіяні промені сонця.

Життя дітей в період Київської Русі проходило серед природи, природа входила в духовне життя дитини. Предмети живої і неживої природи використовувались у всіх обрядах починаючи з родильної обрядовості. У ролі

символів виступали вода, земля, рослини, які символізували життя. Єдність людини з природою символізували побажання новонародженому: "будь здоровим, як риба, гожим, як вода, веселим, як весна" [7, с.231]. І хоча ці слова записані етнографом в ХІХ ст., з'явилися такі поетичні порівняння дуже давно. Люди використовували ці абстрактні хронологічні терміни, зовсім не задумуючись про їх появу.

Спілкування із силами природи починалося з першого дня її народження. дослідником-етнографом М. Маркевичем 1832 року в Полтавській губернії був записаний такий обряд: батько – голова сім'ї – виносив новонародженого й показував Небу і Сонцю (обов'язково в той же час, коли Сонце сходило – на довге життя), Вогню, Місяцю (знову ж таки, коли Місяць зростав, щоб дитина добре росла), прикладав до Матері-Землі і, нарешті, занурював у воду (або збризував, якщо було холодно) [7, с.48]. Таким чином відбувався ритуал прилучення нової людини до Космосу. Дитину "представляли" усім божеством Всесвіту, усім її стихіям, віддаючи під їхнє покровительство.

Обряд відзначення народження дитини в східних слов'ян супроводжувався піднесенням богам колосків пшениці та грона калини. Наші пращури на честь народження хлопчика приносили в жертву барана (вівцю) чи козла (козу), птицю.

Археологами 1986 року в селі Богуслав Павлоградського району Дніпропетровської області знайдено два святилища - культові споруди значних розмірів (18 x 20 м), обнесені ровом, що десь на півметра заповнені кістками дрібних тварин. Одне святилище являє собою глиняний обпалений майданчик, по краях обкладений щелепами тварин [5, с.363]. Археологи вважають, що цією знахідкою підтверджується факт існування обряду вшанування богів, приношення їм жертв під час народження нового члена сім'ї.

Відзначаючи народження дитини, східні слов'яни влаштовували ці всі урочистості для віддачі подяки богам із співом хвалебних пісень, із проханням, заклинаннями здоров'я, довголіття дитині.

При народженні малюків ставили кашу "рожаницям" і закликали їх наділити немовля щасливою долею. У цьому випадку рожаницям, тобто прародителькам, віддавали перевагу перед Родом, тобто прабатьками, і це зіставлялось з поняттям про дарування долі переважно матір'ю, а не батьком [1, с.84-91].

Через те існували різні профілактично-магічні обряди, мета яких – охороняти, зберігати життя і здоров'я новонародженої дитини. Аналіз народних магічних заклинань від дитячих хвороб показує, що шептання у переважній більшості звернені до Сонця, Води, Вітру, Місяця.

У кожній сім'ї дорослі прищеплювали дітям елементарні гігієнічні навички, вимагаючи, щоб вони щодня вмивалися, тримали у чистоті тіло, одяг і взуття, постіль і житло, а під час харчування добре пережовували їжу. Дітей систематично купали.

В наших пращурів був поширений звичай класти у першу купіль новонародженого різні ароматичні трави та квіти, насамперед любисток, руту, м'яту, висловлюючи маляті добрі побажання. Так, у купіль хлопчика клали любисток, гілочку дуба, барвінок, а в купіль дівчинки – ромашку, калину, гілочку вишні.

Дослідник Н.Арандаренко записав в 1846 році на Полтавщині звичай випускати, малих дітей голими під зливний теплий дощ з надією, що вони краще ростимуть [1, с.87]. У теплу пору року дітей привчали ходити босоніж. Багатовіковий народний досвід переконав, що ходіння по землі босоніж влітку – прекрасний спосіб загартування організму, надійний засіб запобігання простудним хворобам, плоскостопості.

Завдяки постійному перебуванню на повітрі організм дітей поступово пристосовувався до температури навколишнього середовища, нижчої від температури тіла. Завдяки дії повітря непомітно зникало збудження, поліпшувався сон, з'являвся бадьорий настрій; позитивно впливали повітряні ванни і на серцево-судинну систему, сприяючи нормалізації артеріального тиску та кращій роботі серця.

Велике значення для загартування мав сон на свіжому повітрі. Це підвищувало стійкість організму до простудних захворювань верхніх дихальних шляхів.

Великого поширення у наших пращурів набуло загартування водою. Саме з водою пов'язано найбільше ритуалів – загартувань. За словами Н.Ячуржинського: "Люди вставали на ноги із сходом сонця, зразу ж умивалися холодною, джерельною або річковою водою" [8, с.243]. Це ж підтверджує О.І.Капица: "Всі вставали до схід сонця і йшли на річку вмиватися або купатися" [7, с.61].

В давнину на Водохреща після богослужіння, яке відбувалося на річці чи іншому водоймищі, всі пили воду, а сміливці до того ж стрибали в ополонку, незважаючи на мороз і довготривале богослужіння. Водохреща вважається святом зимового очищення водою.

Окрім зимового очищення водою, є ще весняне – на другий день Великодніх свят, літне – на Купала та осіннє – на Спаса. У ці дні або купуються в річці або обливаються водою.

Прикладом загартування може слугувати такий звичай: коли загримить перший грім, дівчата біжать вмитися до криниці чи річки, щоб бути гарними, хлопці ж хапаються за кут хати і, напружуючись, намагаються її припідняти, щоб додалось сили. Ці елементи народної фізичної культури в одному випадку сприяють охайності, в іншому – розвитку сили. А саме їх послання з першим громом пов'язано, вочевидь, із якимось давнім уявленням про чудодійний вплив грому на тілесний розвиток дитини, її красу та силу. Деякі із народних уявлень в позитивному плані регламентують життєдіяльність людей, особливо молоді. Це стосується досить поширених серед народу заборон, наприклад терміну початку та закінчення сезону купання в річці. Так, купатися дозволялось

розпочинати після дня весняного Миколи (9 травня ст. ст.), раніше цього дня входить у воду заборонялось, "бо верба виросте" [8, с.43].

Прикметними щодо цього можуть виступати звичай, пов'язані із русальською обрядовістю під час купання в річці. Перш ніж розпочинати купання у воді, необхідно було кинути в річку жмут полину, а тоді заходити у воду.

В Україні ще й досі побутує повір'я, що у Страсний четвер до світанку ворон носить своїх дітей купатися в річці. Той, хто скупається раніше за пташенят ворона, буде здоровим протягом цілого року. Отже, хворі люди вже вдосвіта, щоб устигнути наперед ворона, намагалися купатися і тим самим очиститися від хвороби. Матері в Страсний четвер купали дітей вдосвіта, щоб "прогнати смерть і хвороби", щоб діти були здорові. На Покутті у Страсний четвер дівчата заворожують собі красу. Вони збираються перед світанком на берегах річок і озер і там очікують схід сонця. Як тільки сонце вийде з-за обрію, дівчата роздягаються, розпускають коси і стрибають у воду, промовляючи: "Водане, на тобі русу косу, дай мені красу дівочу!" [1, с.124].

В день святого Юрія, всією родиною, всім селом хресним ходом ішли на ниви для збирання роси, а також виводили на росу худобу. Після завершення богослужіння всі ходили босоніж по росі, вмивалися нею, бажаючи один одному "З роси Вам!", а господарі обливали священика, а також і один одного водою [2, с.89].

Багато цікавих легенд та повір'їв, пов'язаних з водою, наводить у своїй роботі «Живая вода й вешче слово» знавець слов'янського фольклору А.Афанасьєв. На Русі здавна прості люди кропили весняною водою, яку вони вважали цілющою, вулики та плодові дерева. Коні, вважалось, від ключової води добріють й не бояться дурного зглязу, тому їх водили до джерела й напували [2, с.111]. Виявляється, незвичайно цілющу силу вода отримує при рокоті грому, в ці хвилини треба поспішати до колодязів обмиватися. "З гуся вода, з лебедя вода – з тебе хвороба" – таким заклинанням, як писав 1855 року А. Афанасьєв-Чужбинський, лікували раніше хворих, при цьому найбільш цілюща сила набувалася у воді, узятій із гірського джерела [3, с.51]. Воді присвячено багато народних заговорів та причитань: "Йду я у чисте поле, стаю на схід красною сонечка, вмиваюся росою чи ключовою водою" [3, с.64].

Але найскладніші хвороби, як відомо, лікуються лише "непочатою" водою. За старовинними рецептами, набирати її слід до сходу сонця при повному мовчанні із того колодязя, де ще з ночі ніхто воду не брав. Найкраще, якби вода ця була взята з трьох криниць. Той, хто ніс "непочату" воду, не повинен був ні з ким із зустрічних говорити, інакше цілюща сила може зникнути. У "непочатій" воді дуже добре дітей від хвороби купати.

Дослідником А. Котлярєвським 1869 року в Україні був записаний такий звичай: щоб позбавити дітей хвороби, у воду клали шматочок хліба й низько кланялися: "Прийшов-де я до тебе, матінко-вода, з повислою та повинною головою, пробач мені, пробачте і ви мені, водяні діди й прадіди". Це повторювали тричі й тричі кланялися. З давніх часів люди помітили, що дерева,

які ростуть біля річки, очищають воду – "де сріблїї вербиці, там здорова водиця" [6, с.11].

Вода розглядалась як очисний засіб. Не вмившись людина, раніше й кроку з двору не робила. Вода омивала людину від зла, від хвороб.

Рациональним є те, що приймалися водні процедури рано-вранці, коли шкіра рівномірно зігріта, що забезпечує хорошу судинну реакцію.

Загартування водою, порівняно з повітрям, мало більший вплив. Це пояснюється тим, що холодна вода спочатку викликає звуження поверхневих кровоносних судин, що містяться в шкірі та в підшкір'ї; у цей час кров з них переміщується в глибоко розміщені судини, з'являється "гусяча шкіра"; після цього серце починає працювати енергійніше, кровоносні судини шкіри розширюються, кров знову переміщується до шкіри, з'являється відчуття теплоти. Така своєрідна гімнастика, завдяки якостям судини розширюватися і звужуватися залежно від температурних умов, дозволяла швидко адаптуватися до відповідного середовища.

Стародавні слов'яни дуже високо цінували цілющі властивості сонячного проміння, і тому прагнули якомога більше часу перебувати під його дією.

Під дією сонячного проміння підвищувався тонус центральної нервової системи, посилювалось потовиділення, знищувались мікроби й руйнувались отрути, які виробляють ці мікроби.

У ту далеку давнину люди вірили в Сонце, Зиму, Весну, Літо, Осінь, Вітер, Грім як у живі істоти, дружні людині, і що ці сили-істоти можна задобрити на користь людини, можна прихилити до себе, бути в їх ласці. Люди вірили в магічну силу дій-ритуалів, у силу слова, намагалися забезпечити собі добробут, урожай на полі, приплід худоби, щасливе родинне життя, успішне полювання, добру погоду пору.

Дітям передавались знання про те, що Бог Сонця (Дажбог) допоможе їм, збереже їх здоров'я де б вони не знаходились – у Денному Світі чи Нічному. Дажбога уявляли в образі красивого молодого хлопця із срібною бородою і золотими вусами. Східні слов'яни вірили, що Дажбог їздить по небу на чудовій колісниці, яка запряжена чотирма білими кіньми із золотими крилами [7, с.81]. Наші предки приписували особливу силу Сонцю.

Дітям передавались вірування, що коли з повагою ставитися до Сонця - то Бог обов'язково прийде на допомогу.

В багатьох народних іграх можна угледіти віддзеркалення уявлень про вплив довкілля на фізичний розвиток дитини. Тобто народні ігри, фізичні ігри виступають у даному разі як матеріалізовані народні знання й уявлення.

З цього вишлює очевидний, за народними уявленнями, взаємозв'язок і взаємовплив духовного і тілесного, і навпаки. Отже, така орієнтація народних уявлень про особливості тілесного та духовного начал свідчить про те, що за нею ховається розуміння можливостей цілеспрямованого впливу з метою вдосконалення духовних або тілесних складових на одну з них. Тобто, вдосконалюючи тілесну структуру, людина тим самим сприяє вдосконаленню духовної за подобою до тілесної.

Список використаних джерел

1. Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии составленные в 1846г./Н.Андараненко – Ч.І. – Полтава, 1848.
2. Афанасьев А. Живая вода и вещее слово/А.Афанасьев. – М., 1988.
3. Афанасьев А. Чужбинский Быт малоросского крестьянина/А.Афанасьев. – М., 1855. – Кн. I.
4. Гончаров Н.К. Историко-педагогические очерки/Н.К.Гончаров. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1963.
5. Капица О.И. Детский фольклор/О.И.Капица. – М., 1966.
6. Котляревский А. Об обычаях у славян при рождении дитяти до его возмужания. – Чтение в историческом обществе Нестора Летописца/А.Котляревский. – Кн. I. – Киев, 1879.
7. Маркевич М. Обряды собранные М. Маркевичем/М.Маркевич. – Вып. I. – М., 1832.
8. Ячуржински Н. Весенние хороводы, игры и песни/Н.Ячуржински // Киевская старина, 1905. – №10.

Н.Д.Майбородюк

РОЗВИТОК ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті розкривається експериментальний матеріал педагогічної моделі особистісно орієнтованого уроку з розвитку ціннісно-сміислової свідомості учнів початкових класів на уроках математики.

Ключові слова: суб'єкт, інтерпсихічна дія учня на уроці, розвиток особистості, цільова спрямованість дії.

В статье раскрывается экспериментальный материал педагогической модели личностно ориентированного урока по развитию ценностно-смыслового сознания учеников начальных классов на уроках математики.

Ключевые слова: субъект, интерпсихическое действие ученика на уроке, развитие личности, целевая направленность действия.

In the articles demonstration experimental material of pedagogical model of the personality oriented lesson opens up on development of valuable-semantic consciousness of pupils of primary classes on the lessons of mathematics.

Key words: subject, interpsychical action of pupils on the lesson, development of personality, having a special purpose orientation of action.

Постановка проблеми. Педагогічні новації висувають нові вимоги до організації навчального процесу за такими критеріями, які б відповідали повноцінному розвитку внутрішніх потенціалів особистості як суб'єкта навчання. Одним із істотних аспектів вирішення цієї проблеми є визначення педагогічних закономірностей створення особистісно-ціннісної ситуації для учнів, в яких би вони адаптувалися як суб'єкти цільової навчальної діяльності.

Незважаючи на великий обсяг напрацьованого матеріалу, проблема особистісно орієнтованого підходу до розвитку дитини залишається однією із